

पाठ्यांश शीर्षक : नेपाली नाटक, एकाङ्की र निबन्ध	५. उत्तीर्णाङ्क : ३५
पाठ्यांश-संख्या : नेपा.शि. ४१७	६. प्रतिहप्ता पाठघन्टी : ६
पाठ्यांश-प्रकृति : विशिष्टीकरण/सैद्धान्तिक	७. प्रति मिनेट पाठघन्टी : ५० मि.
पूर्णाङ्क : १००	८. जम्मा पाठघन्टी : १५०
तह: बी.एड.चार बर्षे	
बर्ष : प्रथम	

१. पाठ्यांश परिचय

यो पाठ्यांश शिक्षाशास्त्रमा चार बर्से बी.एड. कार्यक्रम अन्तर्गत नेपाली विषय विशिष्टीकरण गर्न चाहने शिक्षार्थीहरूका लागि तयार पारिएको हो । यस पाठ्यांशमा आधुनिक नेपाली साहित्यका नाटक, एकाङ्की र निबन्धको विकासक्रम, प्रमुख प्रवृत्ति र प्रतिनिधि लेखकका नाटक, एकाङ्की र निबन्धको कृतिगत पठन, आस्वादन र विवेचनागत अध्ययन गराउने दृष्टिकोण राखिएको छ ।

२. साधारण उद्देश्य

यो पाठ्यांश पूरा गरेपछि शिक्षार्थीहरू निम्नलिखित कुरामा सक्षम हुनेछन् :

- नाटक र एकाङ्कीको परिचय दिन,
- नेपाली नाटक एवम् एकाङ्कीको विकासक्रमको वर्णन गर्न,
- निर्धारित नाटककार र एकाङ्कीकारहरूको प्रवृत्ति ठम्याउन,
- विभिन्न दृष्टिकोणले नाटक र एकाङ्कीको विवेचना गर्न,
- निबन्धको सैद्धान्तिक परिचय दिन,
- निर्धारित निबन्धकारका प्रवृत्ति ठम्याउन,
- विभिन्न दृष्टिकोणले निर्धारित निबन्धको विवेचना गर्न ।

एकाइ	एकाइगत विशिष्ट उद्देश्य	पाठ्यविषय	प्रतिएकाइ समय
एक	<ul style="list-style-type: none"> • नाटकको सैद्धान्तिक परिचय दिन, • नाटकको विधागत स्वरूप ठम्याउन, • नाटकको परिभाषा बताउन, • विषयवस्तुगत स्वरूप र अन्तिम परिणति, आकारप्रकारगत आयाम र शैलीका आधारमा नाटकको वर्गीकरण गर्न, • नाटकका मुख्य घटक र तत्वको पहिचान गरी विवेचना गर्न • नेपाली नाटकका विकासक्रमको प्रमुख मोड र धारागत प्रवृत्ति ठम्याउन । 	<p>खण्ड 'क' नेपाली नाटकहरूको अध्ययन- अङ्क ५०</p> <p>१. नाटकको सैद्धान्तिक परिचय, वर्गीकरण र विकासक्रम</p> <ul style="list-style-type: none"> • नाटकको विधागत स्वरूप • नाटकको परिभाषा • नाटकको वर्गीकरण (विषयवस्तुगत स्वरूप र अन्तिम परिणति, आकारप्रकारगत आयाम र शैलीका आधारमा) • नाटकका घटक र तत्व : शीर्षकीकरण; कथानकीय चरित्रगत र परिवेशगत आख्यानसंरचना, • अङ्क-दृश्यसंरचना, दृष्टिविन्दु • भाषाशैली • गति र लय • बिम्ब-प्रतीक विधान • उद्देश्य • नेपाली नाटकको विकासक्रम, प्रमुख मोड र धारागत प्रवृत्ति 	२०
दुई	<ul style="list-style-type: none"> • नाटककार बालकृष्ण समका नाट्यप्रवृत्ति ठम्याउन, • विभिन्न नाट्यतत्वका आधारमा अन्धवेग नाटकको विवेचना गर्न, • अन्धवेग नाटकको पठन, आस्वादन र 	<p>२. अन्धवेग नाटकको अध्ययन</p> <ul style="list-style-type: none"> • नाटककार बालकृष्ण सम र उनका नाट्यप्रवृत्ति • दुःखान्त नाट्यतत्व (कथानक, परिवेश, चरित्रयोजना, विचारतत्व, दृश्यविधान र पदावली) का आधारमा अन्धवेग नाटकको अध्ययन 	१५

एकाइ	एकाइगत विशिष्ट उद्देश्य	पाठ्यविषय	प्रतिएकाइ समय
	<ul style="list-style-type: none"> विश्लेषण गर्न, अन्धवेग नाटकभित्रका विशिष्ट पङ्क्तिको व्याख्या गर्न । 	<ul style="list-style-type: none"> अन्धवेग नाटकको पठन, आस्वादन, बोध र विश्लेषण अन्धवेग नाटकभित्रका विशिष्ट पङ्क्तिको व्याख्या 	
तीन	<ul style="list-style-type: none"> नाटककार गोपालप्रसाद रिमालका नाट्यप्रवृत्ति ठम्याउन, विभिन्न नाट्यतत्वका आधारमा मसान नाटकको विवेचना गर्न, मसान नाटकको पठन आस्वादन र विश्लेषण गर्न, मसान नाटकभित्रका विशिष्ट पङ्क्तिको व्याख्या गर्न । 	३. मसान नाटकको अध्ययन <ul style="list-style-type: none"> नाटककार गोपालप्रसाद रिमाल र उनका नाट्यप्रवृत्ति विभिन्न नाट्यतत्व (कथावस्तु, परिवेश, चरित्र, भाषाशैली, नाटकीयता, विचार, संरचना, शिल्प तथा भाषाशैली आदि) का आधारमा मसान नाटकको अध्ययन मसान नाटकको पठन, आस्वादन, बोध र विश्लेषण मसान नाटकभित्रका विशिष्ट पङ्क्तिको व्याख्या 	१५
चार	<ul style="list-style-type: none"> नाटककार विजय मल्लका नाट्यप्रवृत्ति ठम्याउन, विभिन्न नाट्यतत्वका आधारमा 'भोलि के हुन्छ ?' नाटकको विवेचना गर्न, 'भोलि के हुन्छ ?' नाटकको पठन, आस्वादन र विश्लेषण गर्न, 'भोलि के हुन्छ ?' नाटकभित्रका विशिष्ट पङ्क्तिको व्याख्या गर्न । 	४. 'भोलि के हुन्छ ?' नाटकको अध्ययन <ul style="list-style-type: none"> नाटककार विजय मल्ल र उनका नाट्यप्रवृत्ति विभिन्न नाट्यतत्व (कथावस्तु, परिवेश, चरित्र, भाषाशैली, नाटकीयता, विचार, संरचना, शिल्प तथा भाषाशैली आदि) का आधारमा 'भोलि के हुन्छ ?' नाटकको अध्ययन 'भोलि के हुन्छ ?' नाटकको पठन, आस्वादन, बोध र विश्लेषण 'भोलि के हुन्छ ?' नाटकभित्रका विशिष्ट पङ्क्तिहरूको व्याख्या 	१५
पाँच	<ul style="list-style-type: none"> नाटककार बासुशशीका नाट्यप्रवृत्ति ठम्याउन, विभिन्न नाट्यतत्वका आधारमा 'बाँसुरीमा नअटाएका धुनहरू' नाटकको विवेचना गर्न, 'बाँसुरीमा नअटाएका धुनहरू' नाटकको पठन, आस्वादन र विश्लेषण गर्न 'बाँसुरीमा नअटाएका धुनहरू' नाटकभित्रका विशिष्ट पङ्क्तिको व्याख्या गर्न । 	५. 'बाँसुरीमा नअटाएका धुनहरू' नाटकको अध्ययन <ul style="list-style-type: none"> नाटककार बासुशशी र उनका नाट्यप्रवृत्तिहरू विभिन्न नाट्यतत्व (कथावस्तु, परिवेश, चरित्र, भाषाशैली, नाटकीयता, विचार, संरचना, शिल्प तथा भाषाशैली आदि) का आधारमा 'बाँसुरीमा नअटाएका धुनहरू' नाटकको अध्ययन 'बाँसुरीमा नअटाएका धुनहरू' नाटकको पठन, आस्वादन र विश्लेषण 'बाँसुरीमा नअटाएका धुनहरू' नाटकका विशिष्ट पङ्क्तिहरूको व्याख्या 	१४
छ	<ul style="list-style-type: none"> नेपाली एकाइकीको परिचय दिन, नेपाली एकाइकीको विकासक्रम र तिनका मोड, उपमोडहरू निर्धारण गर्न, निर्धारित एकाइकीकारहरूका एकाइकीको तत्वगत विवेचना गर्न, एकाइकीहरूको पठन, आस्वादन र विश्लेषण गर्न एकाइकीभित्रका विशिष्ट पङ्क्तिको व्याख्या गर्न । 	खण्ड 'ख' : नेपाली एकाइकीको अध्ययन - अङ्क २५ ६. एकाइकी परिचय, विकासक्रम, प्रमुख एकाइकीकार र तिनका एकाइकीहरू <ul style="list-style-type: none"> एकाइकीको सैद्धान्तिक परिचय नेपाली एकाइकीको विकासक्रम (प्रमुख मोड र प्रवृत्ति) निम्नलिखित एकाइकीकारका प्रवृत्ति र तिनका निर्धारित एकाइकीको पठन, आस्वादन, बोध तथा तत्वगत विवेचना र विशिष्ट पङ्क्तिको व्याख्या । हृदयचन्द्रसिंह प्रधान : मरुभूमिका लेखक भीमनिधि तिवारी : भावना गोविन्दबहादुर मल्ल 'गोठाले' : युगको सिकार गोपाल पराजुली : गोलार्द्धका दुई छेउ 	३०

एकाइ	एकाइगत विशिष्ट उद्देश्य	पाठ्यविषय	प्रतिएकाइ समय
		<ul style="list-style-type: none"> अशेष मल्ल : म भनेको हामी मोहनराज शर्मा : अब बाँझो हुन्न सरु भक्त : निमावीय 	
सात	<ul style="list-style-type: none"> निबन्धको सैद्धान्तिक परिचय दिन, निबन्धको विधागत स्वरूप ठम्याउन, निबन्धका घटक तत्व : (शीर्षकीकरण, विषयवस्तु, भाव, विचार समेत) र त्यसको निबन्धन, दृष्टिविन्दु, उद्देश्य, विम्बप्रतीक, भाषाशैलीको पहिचान गर्न, नेपाली निबन्धको वर्गीकरण गर्न, निबन्धको परिभाषा बताउन । 	खण्ड 'ग' : नेपाली निबन्धको अध्ययन अङ्क २५ ७. निबन्धको सैद्धान्तिक परिचय <ul style="list-style-type: none"> निबन्धको विधागत स्वरूप निबन्धको परिभाषा निबन्धका घटक तत्व : (शीर्षकीकरण, विषयवस्तु, भाव र विचार समेत) र त्यसको निबन्धन, दृष्टिविन्दु, उद्देश्य, विम्बप्रतीक र भाषाशैली निबन्धको वर्गीकरण निबन्धको परिभाषा 	१५
आठ	<ul style="list-style-type: none"> नेपाली निबन्धको परिचय दिन नेपाली निबन्धको विकासक्रम र तिनका मोड, उपमोडहरू निर्धारण गर्न, निर्धारित निबन्धकारहरूका निबन्धको तत्वगत विवेचना गर्न, निबन्धहरूको पठन, आस्वादन र विश्लेषण गर्न, निबन्धभित्रका विशिष्ट पङ्क्तिको व्याख्या गर्न । 	८. निम्नलिखित निबन्धकारका प्रवृत्ति र तिनका निर्धारित निबन्धको पठन, आस्वादन, बोध तथा तत्वगत विवेचना र विशिष्ट पङ्क्तिको व्याख्या <ul style="list-style-type: none"> बालकृष्ण सम : देखेको लक्ष्मीप्रसाद देवकोटा : नेपाली साहित्यका सर्वश्रेष्ठ पुरुष बदरीनाथ भट्टराई : देशप्रेम हृदयचन्द्रसिंह प्रधान : तस्विर शङ्कर लामिछाने : एक पत्र सम्पादकलाई केशवराज पिँडाली : शूरवीरहरूको नरकयात्रा श्यामप्रसाद शर्मा : एक घन्टा बिताउन भैरव अर्याल : भान्सा भो हजूर ? कृष्णचन्द्रसिंह प्रधान : शालिक (शालिकमा सङ्कलित) डा. तारानाथ शर्मा : आँसु छर्किदै जान्छ देवीचन्द्र श्रेष्ठ : ताकलाकोटदेखि मानसरोवरसम्म डा. दुर्गाप्रसाद भण्डारी : रोम जलिरहेछ; निरो बाँसुरी बजाइरहेछ युवराज नयाँघरे : बोलीको बगैँचा 	२६

शिक्षण विधि : प्रत्येक एकाइमा आवश्यकताअनुसार व्याख्यान, प्रश्नोत्तर, छलफल तथा प्रस्तुतीकरण विधिको उपयोग गरिनेछ ।

शिक्षणसामग्री : एकाइको प्रकृतिअनुरूप पाठ्यपुस्तक, सहायक पुस्तक, सन्दर्भ पुस्तक, पाठपत्र, तालिका र आरेखहरूको उपयोग गरिनेछ ।

मूल्याङ्कन प्रक्रिया : यस पाठ्यांशको अन्तिम मूल्याङ्कन त्रि.वि. परीक्षा प्रणालीअनुसार लिखित परीक्षाद्वारा गरिनेछ तर कक्षा कार्यकलापका रूपमा पाठ्यवस्तुको प्रकृतिअनुसार समूहकार्य, मौखिक तथा लिखित प्रस्तुति पनि गराउन सकिने छ ।

वार्षिक परीक्षामा सोधिने प्रश्नको प्रकृति, प्रश्नढाँचा र त्यसको अङ्कभार निम्नानुसार हुनेछ -

प्रश्नको प्रकृति	जम्मा प्रश्न सङ्ख्या	उत्तर दिनुपर्ने प्रश्न सङ्ख्या	अङ्कभार
समूह 'क' : बहुवैकल्पिक प्रश्न	२०	२०×१ अङ्क	२० अङ्क
समूह 'ख' : छोटो प्रश्न	तीन विकल्पसहित ८ प्रश्न	८×७ अङ्क	५६ अङ्क
समूह 'ग' : लामो प्रश्न	एक विकल्पसहित २ प्रश्न	२×१२ अङ्क	२४ अङ्क
		जम्मा	१०० अङ्क

सन्दर्भसूची

पाठ्यपुस्तक

अधिकारी, रामलाल (१९७७ ई.), नेपाली एकाङ्की यात्रा, नेपाली साहित्य सञ्चयिका, दार्जिलिङ्ग, (एकाइ ६ का लागि)

।

अर्याल, भैरव (सम्पा), साभ्ना निबन्ध, ललितपुर : साभ्ना प्रकाशन (एकाइ ८ का लागि) ।

अर्याल, भैरव (२०२८), इतिश्री, कौवा प्रकाशन, काठमाडौं (एकाइ ८ का लागि) ।

तिवारी, भीमनिधि, एकाङ्की पल्लभ, तिवारी प्रकाशन, काठमाडौं (एकाइ ६ का लागि) ।

देवकोटा, लक्ष्मीप्रसाद (२०५०), लक्ष्मी निबन्धसङ्ग्रह, साभ्ना प्रकाशन, ललितपुर (एकाइ ८ का लागि) ।

नयाँघरे, युवराज, काठमाडौंलाई कोरा, ने.रा.प्र.प्र., काठमाडौं (एकाइ ८ का लागि) ।

पराजुली, गोपाल (२०३७), गोलाढ्का दुई छेउ, साभ्ना प्रकाशन, काठमाडौं (एकाइ ६ का लागि) ।

पिंडाली, केशवराज (२०३९), खै खै, साभ्ना प्रकाशन, काठमाडौं (एकाइ ८ का लागि) ।

पोखरेल, रामचन्द्र (२०६२), नेपाली नाटक, सिद्धान्त र समीक्षा, विद्यार्थी पुस्तक भण्डार (एकाइ १, २, ३, ४ र ५ का लागि) ।

प्रधान, कृष्णचन्द्रसिंह, शालिक, साभ्ना प्रकाशन, काठमाडौं (एकाइ ८ का लागि) ।

बन्धु, चूडामणि (सं.) (२०४०), साभ्ना एकाङ्की, साभ्ना प्रकाशन, काठमाडौं (एकाइ ६ का लागि) ।

भण्डारी, दुर्गाप्रसाद (२०६४), निरो बाँसुरी बजाइरहेछ, गणेशमानसिंह प्रतिष्ठान, काठमाडौं । (एकाइ ८ का लागि)

मल्ल, विजय (२०२८), पत्थरको कथा, साभ्ना प्रकाशन, ललितपुर (एकाइ ४ का लागि) ।

मल्ल, अशेष (२०४५), अनादिक्रम, साभ्ना प्रकाशन, काठमाडौं (एकाइ ६ का लागि) ।

रिमाल, गोपालप्रसाद (२०४०), मसान, साभ्ना प्रकाशन, काठमाडौं (एकाइ ३ का लागि) ।

लामिछाने, शंकर (२०५७), एक्स्ट्र्याक्ट चिन्तन : प्याज, (द्वि.सं.) भावक अभियान नेपाल, काठमाडौं (एकाइ ८ का लागि) ।

शशी, बासु (२०४५), बाँसुरीमा नअटाएका धुनहरू, ने.रा.प्र.प्र., काठमाडौं (एकाइ ५ का लागि) ।

श्रेष्ठ, देवीचन्द्र (२०४२), हुम्ला बोल्छ मानसरोवरमा, साभ्ना प्रकाशन, ललितपुर (एकाइ ८ का लागि) ।

सम, बालकृष्ण (२०३९), अन्धवेग, साभ्ना प्रकाशन, ललितपुर (एकाइ २ का लागि) ।

सरुभक्त, निमावीय, साभ्ना प्रकाशन, ललितपुर (एकाइ ६ का लागि) ।

सन्दर्भ सामग्री

नेपाली भाषा शिक्षा विभाग, सम्प्रेषण अङ्क १-४ ।

भण्डारी, पारसमणि र अरू (२०६४), नेपाली नाटक, एकाङ्की र निबन्ध, विद्यार्थी पुस्तक भण्डार, काठमाडौं ।